

Ж.М. Макажанова^{1*}, Д.С. Асакаева², Ф.А. Батаева³

¹Мағжан Жұмабаев атындағы Жоғары колледж, Петропавл, Қазақстан;

²«Болашақ» Академиясы, Қарағанды, Қазақстан;

³Абай Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан

(*Хат-хабарға арналған автор. E-mail: zhuldyz.makazhan@mail.ru)

¹ORCID 0000-0001-7107-278X

²ORCID 0000-0002-3409-9200

³ORCID 0000-0002-1152-8375

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуда мектепшілік қосымша білім берудің маңыздылығын анықтау

Қазақстанда қосымша білім беру негізгі білімнен бөлек болып қалады және міндетті емес, тек шығармашылықты дамыту, балалардың қажеттіліктерін қанағаттандыру мақсаттарын ғана көздейді. Зерттеудің мақсаты — мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылық деңгейін арттырудың практикалық жолын табу. Сандық және сапалық нәтижелерді алу үшін авторлар қосымша білім беру бағдарламаларын; бірнеше таңдауы бар тест тапсырмаларын құрастыру (В.С. Аванесова бойынша) және валидтілікті анықтау (А.Н. Майоров бойынша) принципі бойынша әзірленген тарих, математика, химия және әдебиет пәндерінің тесттерін; компьютерлік форматтағы халықаралық PISA зерттеулеріне ұқсас тест тапсырмаларын енгізді (Computer-based assessment CA). Зерттеуге 213 оқушы қатысты. Зерттеу Сингапур мен Финляндияның тәжірибесін талдау және жалпылау негізінде жүргізілді. Мақалада негізгі және қосымша білім беру интеграциясының нәтижесінде мектеп жағдайында маңызды болып есептелмейтін қабілеттері, сонымен қатар олардың қолданбалы білімге деген қажеттіліктерін қанағаттандыруда қосымша білім берудің мектепшілік бағдарламасын іске асыру нәтижелері көрсетілген. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуға әсер ететін фактор ретінде мектепшілік қосымша білім беруді енгізу маңыздылығының негізгі нәтижелері қорытындыланады, ол үшін белгілі бір пәндерді оқытудың қажеттілігін көрсеткен жөн, оқушылардың пәндік білім деңгейін және функционалдық сауаттылығын бағалау нәтижелерін пайдаланған дұрыс болады. Енгізілген бағдарламалар оқу сауаттылығын дамытатын әдебиет, тарих, математика және т.б. пәндерді оқуға негіз болатын ақпаратты талдау үшін сыни тұрғыдан түсінуге, оқу үлгерімін жақсартуға ықпал етуге бағытталған «Кәсіпкерлік дағдыларын дамыту», «Форум-театр», мектептің тарихи мұражайын құру және дене шынықтыру, химия пәндерімен үйлестіре алатын зиянды әдеттердің алдын алу жобалары жүзеге асырылады. PISA нәтижелері бойынша жетекші елдердегі (Сингапур және Финляндия) қосымша білім беру ерекшеліктерін Қазақстан мектептеріне енгізу тиімділігі дәлелденді.

Кілт сөздер: қосымша білім беру, базалық және қосымша білім беруді интеграциялау, функционалдық сауаттылықты дамыту, PISA, Сингапур мен Финляндиядағы қосымша білім беру.

Kipicne

Бүгінгі таңда оқушылардың функционалды сауаттылығын дамыту мәселесі аса өзекті. Қоғамға жетістікке ұмтылысы бар, шығармашыл тұлғалар қажет. Көптеген халықаралық зерттеулер, соның ішінде PISA (халықаралық оқушыларды бағалау бағдарламасы) бүкіләлем бойынша оқушылардың функционалдық қабілеттерінің қаншалықты дамымағанын көрсетеді. Функционалдық сауаттылық деңгейі 15 жасында тексеріледі. Көптеген жағдайларда бұл тестілеудің нәтижелерін мектептің білім деңгейімен салыстырылады. Осыған орай келесідей сұрақтар туындайды: оқушылардың функционалдық сауаттылық деңгейіне қандай факторлар әсер етеді? Сонымен қатар ұйымдастырылған қосымша білім беру оқушылардың функционалдық сауаттылығына әсер етуі мүмкін бе?

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту Қазақстан мен Қырғызстандағы орта білім берудің маңызды бөлігі болып табылады, оны PISA халықаралық бағдарламасы бағалайды [1-2]. Мектептегі білім беру шеңберіндегі қосымша білім беру өзінің пәндік бағытымен ерекшеленуі керек. Тиісінше, мектепте қосымша білім берудің жаңа мақсаттары мен міндеттерін қою осы зерттеу жұмысының өзектілігін артады. Бұл құбылыс адамның сыртқы ортамен қарым-қатынасқа түсуіне ықпал етеді, осылайша оған бейімделуге және жұмыс істеуге мүмкіндік береді [3]. O. Strietholt, R. Strietholt функционалдық сауаттылық білім сапасын бағалауда маңызды деп санайды.

Зерттеушілер бүкіл әлемдегі білім беру жүйелерін бағалауға байланысты бағытты зерттеп жатыр. Сондықтан функционалдық сауаттылықты дамыту мәселесі бүкіл әлемде өзекті [4]. С.Е. Дюкова, Т.В. Коваль функционалдық сауаттылық адамның көп қырлы іс-әрекетімен байланысын біріктіретін әлеуметтік бағытының тәсілі деп санайды [5]. В.Н. Старченко мен А.Н. Сергеевко функционалдық сауаттылықты білім беру жүйесін реформалаудың бағыты мен бағдары ретінде қарастырады [6]. Функционалдық сауаттылық — бұл белгілі бір пән бойынша білім деңгейі емес, ол әлеуметтік тәжірибенің әртүрлілігімен анықталады. Мұны PISA халықаралық зерттеулерінің нәтижелері растайды, олар елдегі әр қатысқан баланың функционалдық сауаттылық деңгейіне өзіндік баға береді. Функционалдық сауаттылық процесі бойынша жұмыстарды мұқият зерделеу іс жүзінде барлық елдерде білім парадигмасы тұлғаға бағдарланғанын көрсетеді. Испан зерттеушілері PISA 2018 нәтижелерін талдап, оқуды түсіну көрсеткішін жақсартуға ерекше назар аудару қажеттілігін көрсетеді, осылайша оқушы оқудан ләззат алуы керектігі және метатану процесі жүруі қажеттілігі дәлелденеді [7]. PISA нәтижелері бойынша зерттеу жүргізетін көптеген ғалымдарды шыққан қорытындылар қанағаттандырмайды, себебі көптеген елдердің, соның ішінде Қазақстанның нәтижелері Сингапур, Финляндия сияқты елдерге қарағанда айтарлықтай төмен [8].

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырудың тиімді әдісін табу мақаламыздың негізгі зерттеу мәселесі. Осы тұрғыдан алғанда, зерттеу барысында негізгі және қосымша білім беруді интеграциялауға негізделген мектепішілік бағдарламаларды енгізу тиімді әдіс ретінде ұсынылады. Мұндай тәсіл оқу пәндерінің мазмұнын өмірлік жағдайлармен ұштастыруға және оқушылардың пәндік әрі функционалдық дағдыларын бір мезгілде дамытуға мүмкіндік береді. Мектептегі білім беру жүйесі оқыту-тәрбие бағдарламасын әзірлеуде қосымша білім берудің маңыздылығын қажетті деңгейде елемейді. Пәндерді оқыту барысында қосымша білім берудің міндетін толыққанды қолданбайды. Осы жағдай математикалық, оқу және жаратылыстану сауаттылығының қалыптасу деңгейінің төмендеуіне әкелуі ықтимал. PISA халықаралық зерттеулерінің нәтижелері контекстінде әлемнің жетекші елдерінің тәжірибесін талдау қажеттілігі туындайды.

Қосымша білім беру мәселесі оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруға ықпал ететін құбылыс ретінде қарастырылады. Қосымша білім беру саласында зерттеу жүргізген әрбір ғалым өз тұжырымдамасын береді. Бірқатар ғалымдардың есептеуінше, қосымша білім беру балалардың бос уақытын ұйымдастыратын, жаңа дағдылардың қалыптасуына жағдай жасайтын қарым-қатынас кеңістігі [9]. Бразилия және Испания ғалымдарының түсінігінде қосымша білім беру жүйесі мүмкіндігі шектеулі оқушыларды оқытумен байланысты, яғни инклюзивті педагогиканың дамуы қосымша біліммен тығыз байланысты. Қытай ғалымдарының зерттеу нәтижелері қосымша білім беру оқушылардың оқуға қанағаттануына, олардың әлеуметтенуіне және танымдық қабілеттеріне оң әсер ететінін көрсетеді. Зерттеушілер мектептің климаты мен мұғалімдердің өз жұмысына қанағаттануы балалардың мектептегі үлгеріміне де оң әсер етеді деп санайды. Шетелдік ғалымдар қосымша білім беруді әр түрлі түсіндіреді: олардың көпшілігі оқушыларды қызықтыратын сыныптан тыс іс-шараларды ұйымдастыру түрі деп белгілейді [10-11]. Сондай-ақ мектептегі спорттық және спорттық емес сабақтардың оқу үлгеріміне әсерін зерттей отырып, оқу үлгерімі мен спорттық бағыттағы балаларға қосымша білім беру арасында байланыс бар деп мәлімдейтін зерттеушілер бар [12-13].

Осылайша мектептегі білім беру үрдісіне қосымша білім беруді енгізу оқушылардың функционалдық сауаттылық деңгейін арттыруы мүмкін деген зерттеу болжамын жасап отырмыз.

Материалдар мен негізгі әдістер

Көрсетілген зерттеу мәселесін шешу үшін негізгі және қосымша білім берудің өзара байланысын анықтау, «мектепішілік қосымша білім беру» түсінігін кеңейту және оның негізгі міндеттерін жүзеге асыру бойынша жұмыстар жасалды. Негізгі зерттеу әдістері ретінде теориялық талдау, эмпирикалық мәліметтерді жинау, сипаттау, түсіндіру және болжау әдістері қолданылды. В.С. Аванесованың [14] бірнеше таңдауы бар тест тапсырмалары мен А.Н. Майорованың [15] валидтілікті анықтау әдістемесі және халықаралық PISA зерттеуі [8] негізінде әзірленген «Таным» аймақтық жобасы аясында 5–9 сынып оқушыларының оқу, жаратылыстану-математикалық сауаттылығы бойынша компьютерлік форматта (Computer-based assessment, CBA) функционалдық дағдыларының даму деңгейін анықтауға арналған зерттеулерінің принциптерін пайдалана отырып әзірленген USTADI компьютерлік тестілеу бағдарламасы арқылы оқушылардың пәндік білімі анықталды.

Педагогикалық құбылыстардың жеке аспектілерін бағалауда, атап айтқанда, пәндік білім мен функционалдық дағдылар деңгейін бағалауда, деректерді өңдеу кезінде тест нәтижелері бойынша сандық және сапалық деректерді анықтау арқылы «тіркеу» және «масштабтау» сияқты математикалық әдістер қолданылды. Алынған көрсеткіштердің орташа мәндерін және пайыздық қатынасын анықтау үшін статистикалық әдістер қолданылды. 2019–2021 жылдары зерттеудің негізгі бөлігі жүргізіліп, қосымша білім беру бағдарламаларына өзгерістер енгізіліп, 2022–2024 жылдарға зерттеу аяқталды. Зерттеуге Қарағанды облысындағы 9-сыныптың 213 оқушысы (PISA талаптарына сәйкес 15 жасқа толған оқушылар қатысуы керек) қатысты, содан байқалғаны: балалардың 85,9 %-ында оқу үлгерімінде өсу динамикасы жоқ (1-кесте).

1 - кесте

Зерттелетін оқушылардың сандық және сапалық құрамы

№	Таңдау критерийі	15 жасқа толмаған		15 жасқа толды	
		оқушылар	%	оқушылар	%
1	Функционалдық сауаттылықтың жоғары деңгейі	2	0,9	9	4,2
2	Функционалдық сауаттылықтың орташа деңгейі	31	14,6	78	36,6
3	Функционалдық сауаттылықтың төмен деңгейі	64	30	29	13,6
4	Мектеп оқушыларының жоғары және күрделі деңгейдегі тапсырмаларды шешу деңгейі	1	0,5	1	0,5
5	Күрделілігі жоғары және жоғары деңгейдегі тапсырмаларды шешудегі мектеп оқушыларының орташа деңгейі	30	14	85	40
6	Оқушылардың күрделілігі жоғары және жоғары деңгейлі тапсырмаларды шешу деңгейінің төмендігі	66	31	30	14
7	Пәндік-бағдарлы білім сапасының жоғары деңгейі	6	2,8	5	2,3
8	Пәндік-бағдарлы білім сапасының орташа деңгейі	37	17,4	69	32,4
9	Пәндік-бағдарлы білім сапасының төмен деңгейі	54	25,4	42	19,7
10	Соңғы 2 жылда пәндер бойынша білім сапасының өсу динамикасының болмауы	102	47,9	81	38

Қарағанды облысының орта білім беру ұйымдары арасында рейтингтік позицияларда үлгерімі орташа және төмен 25 мектеп оқушыларының іріктемесі алынды, оның ішінде 72 % және 20 % мектептер ҰБТ-да орташа және төмен нәтиже көрсетті; 44 % және 36 % — балаларды мектептен тыс қосымша біліммен орташа және төмен қамтылғаны; 56 % және 44 % — балаларды мектептегі қосымша біліммен орташа және төмен қамтылғаны анықталды. Сонымен қатар, мектептерде оқушылардың 24 %-ын девиантты мінез-құлқы бар балалар, ал 80 %-ын — құқық бұзушылық пен қылмыс жасаған балалар құрайды. Мектепішілік қосымша білім берудің 9-сынып оқушыларына әсер ету дәрежесін келесі көрсеткіштер арқылы талданды: 4 пән бойынша пәндік білім деңгейін анықтау, ол үшін «Тарих», «Математика», «Химия» және «Әдебиет» пәндері таңдап алынды.

Қажетті өлшеулер «Таным» жобасының басында және соңында жүргізілді, оған зерттеудің екі түрі кіреді:

Біріншісі — білім жетістіктерін сырттай бағалау принципі бойынша компьютерлік тестілеудің көмегімен пәндік білім деңгейін анықтау;

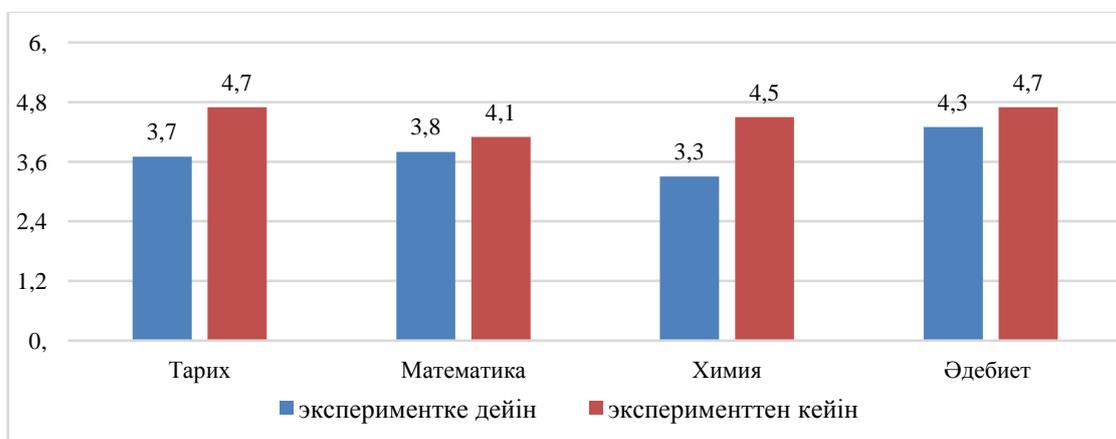
Екіншісі — PISA технологиясына негізделген тестілеу арқылы функционалдық сауаттылық деңгейін анықтау.

2009, 2012, 2018 жылдардағы PISA ресми деректеріне сүйене отырып, зерттеудің екінші бағыты бойынша Қазақстанда оқушылардың 56 %-ы функционалдық сауатсыз болып табылатынын және 59 %-дан астамы жоғары және озық деңгейдегі міндеттерді шеше алмайтынын анықтауға болады [16]. PISA 2022 нәтижесі бойынша оқушылардың 49,6 % математикалық сауаттылықтан (420-дан 482 балға дейін); 63,7 %-ы — оқу сауаттылығынан (407-ден 480 балға дейін); 45,2 %-ы — жаратылыстану сауаттылығынан (410-нан 484 балға дейін) функционалдық сауаттылығының шекті деңгейіне жетпеген.

Функционалдық сауаттылық тестілері 14-15 жас аралығындағы оқушылардың жас құзыреттеріне сәйкес, проблемаларды шығармашылық шешу бойынша PISA 2012, проблемаларды бірлесіп шешу бойынша PISA 2015, жаһандық құзыреттілік бойынша PISA 2018 және цифрлық әлемдегі шығармашылық ойлау бойынша PISA 2022 (learning in the digital world) қосымша саласы негізінде құрастырылды.

Нәтижелер және оны талқылау

Өлшемдер тарих бойынша білімнің 3,7-ден 4,7-ге дейін (5 балдық шкала бойынша); математика — 3,8-ден 4,1-ге дейін; химия — 3,3-тен 4,5-ке дейін; әдебиет — 4,3-тен 4,7-ге дейін өскенін көрсетеді. Орташа нәтиже 14,5 %-ға жақсарды (1-сурет).

1-сурет. Пәндік білім деңгейін анықтауда жобаны іске асырғанға дейін және одан кейін оқушылардың функционалдық дағдыларын қалыптастыру

Сонымен қатар математикадан аналитикалық есептерді шешу деңгейі 2,9-дан 4,2-ге дейін өсті. Жоғары және озық деңгейлердің функционалдық сауатсыз және шешуші емес міндеттерінің «теріс» көрсеткіштері жобаларды іске асыру сәтінен бастап орта есеппен 6,5 %-ға (алғашқы екі топта) айтарлықтай төмендегені, онда функционалдық сауатсыз оқушылардың үлесі 7 %-ға (1-Индикатор), ал жоғары және озық деңгейлерде міндеттерді шешпейтін оқушылардың үлесі 6 %-ға төмендегенін байқауға болады (2-Индикатор) (2-кесте).

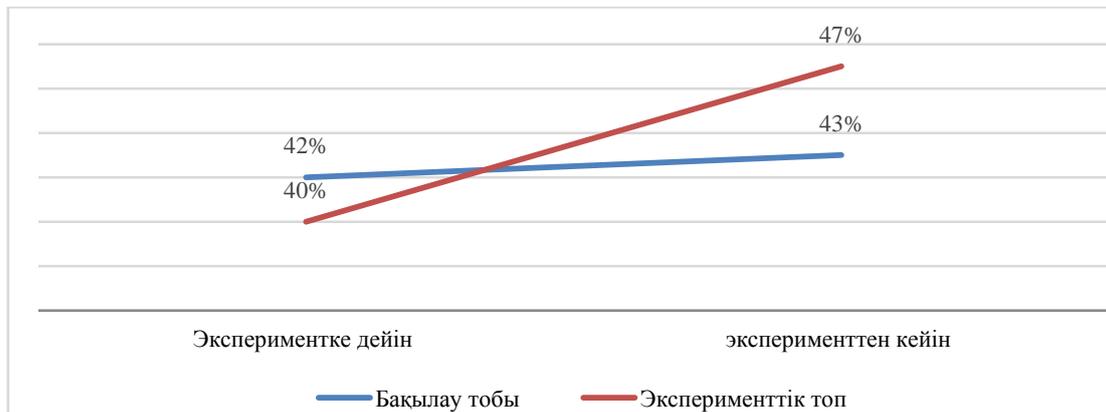
2 - к е с т е

Оқушылардың функционалдық дағдыларының деңгейі (экспериментте)

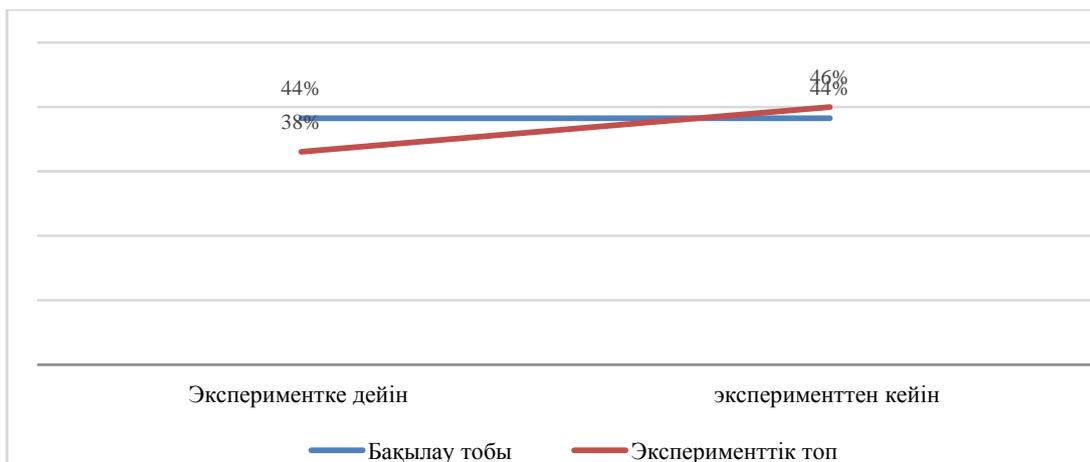
№	Көрсеткіштер	Экспериментке дейін		Эксперименттен кейін	
		оқушылар	%	оқушылар	%
1 индикатор	Функционалдық сауаттылықтың жоғары деңгейі	11	5,16	12	5,7
	Функционалдық сауаттылықтың орташа деңгейі	109	51,2	122	57,3
	Функционалдық сауаттылықтың төмен деңгейі	93	43,66	79	37

№	Көрсеткіштер	Экспериментке дейін		Эксперименттен кейін	
		оқушылар	%	оқушылар	%
2 индикатор	Күрделіліктің жоғары және жоғары деңгейлерінің міндеттерін шешетін мектеп оқушыларының жоғары деңгейі	2	0,94	2	0,94
	Күрделілігі жоғары және жоғары деңгейдегі тапсырмаларды шешетін мектеп оқушыларының орташа деңгейі	115	54	128	60
	Күрделіліктің жоғары және жоғары деңгейлерінің міндеттерін шешетін мектеп оқушыларының төмен деңгейі	96	45	83	39

Осы нәтижелермен салыстырғанда, қосымша білім беру бағдарламаларына түспеген жасөспірімдерде (бақылау тобы — 20 адам) көрсеткіштер іс жүзінде сол деңгейде қалды. Бірінші көрсеткіш бойынша 43 % және эксперименттік топтардағы балалармен салыстырғанда екінші көрсеткіш бойынша 47 % — 213 адам (2-3-сурет).

2- сурет. Функционалдық сауаттылық деңгейі төмен мектеп оқушыларының үлесі

3-сурет. Жоғары деңгейдегі тапсырмаларды шешуде қиындықтарға тап болған оқушылар үлесі

Пәндік білімі бойынша 3-ші және 4-ші көрсеткіштерде өсу динамикасын көруге болады (3-кесте).

Оқушылардың пәндік білім деңгейі (экспериментте)

№	Көрсеткіштер	Экспериментке дейін		Эксперименттен кейін	
		оқушылар	%	оқушылар	%
1 индикатор	Пәндік-бағдарлы білім сапасының жоғары деңгейі	11	5,16	11	5,16
	Пәндік-бағдарлы білім сапасының орташа деңгейі	106	48,8	121	56,8
	Пәндік-бағдарлы білім сапасының төмен деңгейі	96	45,1	81	38
2 индикатор	Соңғы 2 жылда пәндер бойынша білім сапасының өсу динамикасының болмауы	183	85,9	27	12,7

Білім берудің қолданбалы сипатын анықтайтын мектепшілік қосымша білім берудің әлеуетін пайдалана отырып, оқушылардың функционалдық сауаттылық деңгейі мен олардың пәндік білімдері арасындағы байланысты анықтау жұмыстары жүргізілді. Мектепшілік қосымша білім беруді белсендіру жағдайында басқа көрсеткіштің өсуіне әкелуі мүмкін. Балалардың қосымша білім берудегі белсенділігі мен мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылық деңгейін анықтау нәтижелерінің арасындағы байланыс зерттелді, бұл халықаралық PISA зерттеулері бойынша Сингапурдың жалпы есепте 2-ші орында, Финляндия 10-шы орында екенін көрсетеді. Оның үстіне, жалпыға міндетті орта білім беру аясында қосымша білім беруді ұйымдастыру тәжірибесі бізді қызықтырады. Қосымша білім беру тиімділігін көптеген критерийлер бойынша бағалауға болады. Біз екі критерийді таңдаймыз:

1. Міндетті түрде іс-шараларға қатысу: міндетті, таңдау бойынша және қалауы бойынша қатысу.

2. Оқытудың жалпы тиімділігінде қосымша білім беру нәтижелерін есепке алу, колледжге немесе ЖОО-ға түсу кезінде қатысу мен нәтижелілігін ескеру фактісі болып табылады.

Көрсетілген критерийлер өзара байланысты. Егер қандай да бір елде қатысу міндетті болса, ол міндетті түрде оқудың жалпы нәтижесіне қосылады. Егер қосымша іс-шараларға қатысу міндетті немесе қажетті болмаса, қосымша сабақтарға қатысу жағдайының нәтижелерін түрлендіруге немесе негізгі білімнің «бонустарына» қосуға болады деп болжанады. Осы мәселеге ерекше назар аударатын және іс-шараларға қатысуды толық, қажетті деп санайтын елдердегі қосымша білім беруді дамыту тәжірибесі ұсынады (4-кесте).

PISA нәтижелері бойынша жетекші елдердегі қосымша білім беру ерекшеліктері

Мемлекет	Қосымша білім берудің ерекшеліктері
Сингапур	Қосымша білім беру әр оқушының жеке ерекшеліктерін ескере отырып, міндетті. 2014 жылдан бастап бұл елде мектеп оқушыларына кешенді білім беру — LEAPS2.0 — «Көшбасшылық», «Байыту», «Жетістікке жету», «Қатысу» және «Қызмет көрсету» бағдарламасы жұмыс істейді. Оқушыларға орта мектептің бірінші кезеңінде (7-сыныпта) жан-жақты қосымша білім алуға мүмкіндік беру жоспарланған. Бағдарлама «Көшбасшылық», «Жетістіктер», «Қатысу» және «Қызмет көрсету» сияқты құзыреттерді қалыптастыру қағидатына негізделген элективті пәндер, курстар, түрлі әлеуметтік маңызы бар іс-шараларға қатысуды ұсынады. Төрт құзыреттілік бойынша бонустық ұпайлар жиналып, қорытынды балл есептеледі. Осының негізінде жинаған ұпайлары университетке немесе орта кәсіптік білім беру жүйесінің мекемесіне түсу кезінде пайдаланылады [17].

Мемлекет	Қосымша білім берудің ерекшеліктері
Финляндия	Қосымша білім берудің аз бөлігі мектеп жүйесіне енгізілген — міндетті білім беру мазмұнына кірмейтін элективті курстар. Мектеп мұғалімдері қосымша курстар дайындайды және балаларды жыл бойына кез келген үш курсты таңдауға мүмкіндік береді — бұл спорт, өнер, музыка, әдебиет немесе хобби курстары.

Бұл елдерде қосымша білім беруді ұйымдастыру моделі алуан түрлі және білімді меңгеру үшін қажет деп саналатын *soft skills* дамытуға бағытталған. Қазақстанда қосымша білім беру жүйесі әлі күнге дейін оқушылардың тек шығармашылық ойлауы мен қабілеттерін дамытатын жүйе ретінде қарастырылып, мектептегі білім беру процесінде қалыптасатын біліммен байланысқа түспегенін атап өткен жөн. Қазақстандағы қосымша білім беру жүйесін жоғарыда аталған екі критерийі бойынша бағалай отырып, қосымша білім беру міндетті емес екен, алынған нәтижелер оқытудың жалпы тиімділігіне кірмейді, сәйкесінше кәсіби білім беруде бұл көрсеткіштер ескерілмейді деген қорытынды шығарылды. Сингапур тәжірибесін іске асыру негізінде 1-ші эксперименттік топта «Көшбасшылық» және «Жетістік» құзыреттері бойынша «Жоғары сынып оқушыларының кәсіпкерлік дағдыларын дамыту» және 2-эксперименттік топта — «Форум-театр» бағдарламалары арқылы мектепшілік қосымша білім беруді ұйымдастыру қағидасы ұсынылды, мұнда басты фактор өз «Менін» білдіру. Бұл оқушының оқу үлгерімін жақсартуға ықпал ететін «Мен» ұстанымымен байланысты (өзін-өзі бағалау, өзін-өзі бағалау, өзіне деген сенімділік) [18]. Бизнес жобалар мен авторлық пьесалар сияқты жобаларды бағдарламаға қосуға болады. M.D. Simesso, T.S. Gutu, W.M. Tarekegn функционалдық сауаттылықты дамытуда гендерлік айырмашылықтар жоқ екенін атап өтті [19]. Сондықтан бағдарламаны жүзеге асыру кезінде балаларды жынысына қарай бөлудің қажеті жоқ. Зерттеушілер оқу-тәрбие процесін ұйымдастыруда оқушылардың ұлтын ескеріп, «теңмен тең» принципімен жұмыс істеу керек деген қорытындыға келді. Білім берудегі этникалық мәселе студенттердің қарым-қатынасының көптеген аспектілеріне әсер етеді [20-21]. 1-ші эксперименттік топта «Қатысу» және «Қызмет» құзыреттері бойынша мектептің тарих мұражайын құру және 2-ші эксперименттік топта тарих, дене шынықтыру, химия пәндерімен үйлестіре алатын зиянды әдеттердің алдын алу жобалары жүзеге асырылды. 3-ші топ мектептегі бос уақытты ұйымдастырудың дәстүрлі түрімен бірдей оқу режимінде қалады. Сонымен қатар Қазақстанның білім беру жүйесі Финляндия тәжірибесіне негізделгенін ескере отырып, жоғарыда аталған бағдарламаларды элективті курстар аясында жүзеге асырды.

Ол үшін осы бағдарламалар мен оқу пәндерінің мазмұндары арасындағы байланысты анықтауымыз қажет. «Кәсіпкерлік дағдыларды дамыту» бағдарламасының мазмұнына тоқталайық. Бағдарлама оқу сауаттылығын дамытатын әдебиет, тарих, математика және т.б. пәндерді оқуға негіз болатын ақпаратты талдау үшін сыни тұрғыдан түсінуге бағытталған «Бизнес жобаны әзірлеу қажеттілігін іздеу және анықтау» тақырыбын қамтиды. «Бизнес-жоспар құру» тақырыбында арифметикалық және геометриялық прогрессия, пайыздар, берілген формулалармен жұмыс істеу, коэффициентті есептеу және т.б. сияқты бөлімдері терендетіп оқу қамтылады, бұл диаграммалардан ақпаратты талдауда математикалық сауаттылықты дамытуға мүмкіндік береді. Бұдан шығатын қорытынды: жоғарыда аталған пәндердің жекелеген тақырыптарын оқудың қолданбалы сипатын бағдарлама мазмұнынан байқауға болады. Сонымен қатар бағдарлама білімнің пәндік саласында қолдануға арналған функционалдық сауаттылықты дамыту технологияларын пайдаланады. Екінші топқа енгізілген «Форум-театр» бағдарламасының мысалын алсақ, мектеп оқушылары ұстаз-оқушы, оқушы-оқушы қарым-қатынастарындағы бар проблеманы негізге ала отырып, өзіндік сценарийлер жасау негізінде театрландырылған композицияларды шығару болып табылады. Сценарий жазуды және талдауды үйрену үдерісі уақыттың 60 % құрайды, мұнда мәтіннен ақпаратты іздеу және алу, тура мағынаны анықтау, шыққан нәтижелер бойынша қорытынды жасау және тұжырымдау, мәтіндердің мазмұны мен формасы туралы ой елегінен өткізу, сонымен қатар мәтінді тексеру, қарама-қайшылықтарды анықтау және жою дағдыларын дамыту міндеттерін жүзеге асыра алу қабілеті қалыптасады. Бұл әдістемелер тізімі әдебиетті, тарихты және мектеп бағдарламасының басқа да пәндерін оқуға негіз болады.

Толығырақ талдай отырып, «Форум-театр» бағдарламасын жүзеге асыру және функционалдық сауаттылықты қалыптастыру іс-әрекеттерінің арасында тікелей байланыс орнатуға болады. Осылай-

ша сценарийлерді оқу және талдау (динамикалық тесттер) және өз сценарийін тұтас, үзіліссіз немесе аралас мәтіннің түрі мен пішімі бойынша анықтау, мәтіндік сілтемелерді іздеу, презентация жасау оны дәлелдеу сияқты амалдар оқу сауаттылығын талап етеді. Баяндалған бағдарлама үлгісі пәндік салалар бойынша білімдерді қосымша бағдарламалар арқылы кеңейтуге болатынын көрсетеді. Алынған нәтижелер пәндік білімді бекітудің және функционалдық сауаттылықты дамытудың қолайлы тәсілі екенін көрсетеді. Сонымен қатар атап өтетін жайт: егер мектептегі білім беру функционалдық сауаттылықты арттыру бойынша дайындықты жүргізуде уақыт ресурстарының жетіспеушілігіне, әдістер мен технологияларды толық кешенді үйлестіре алмау жағдайларына тап болса, онда тиімсіз пәндік білім алу мәселесін шешетін балама ретінде қосымша білім беруді мектеп бағдарламасына енгізген жөн. Әзірленген және іске асқан бағдарламалардың нәтижесінде оқушылардың қиялы, шығармашылық ойлауы дамитынын да байқауға болады. PISA зерттеуінде іргелі болып табылатын аналитикалық ойлау саласында егжей-тегжейлі талдау жүргізетін болсақ, аналитикалық есептерді шеше алатын балалар үлесінің артқанын атап өтуге болады. Оқушылардың функционалдық дағдыларының даму деңгейін анықтау мақсатында пәндік білімді меңгеру және зерттеу барысында алынған көрсеткіштерді саралай келе, мектеп мұғалімдерінің негізгі және қосымша білім беру интеграциясына негізделген бағдарламалары оң нәтиже берді деген қорытынды жасалынды.

Қорытынды

Зерттеу бойынша талдау жасай келе, оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуға әсер ететін фактор ретінде мектепішілік қосымша білім беруді енгізу маңыздылығының негізгі нәтижелерін қорытындыладық.

1. Балалардың көркемдік-шығармашылық қабілеттерін дамыту және қолданбалы білімге деген қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін мектепішілік қосымша білім беруді жандандыру керектігі анықталды. Қосымша мектепішілік білім беруді белсендіру нысаны жобалар, бағдарламалар және зерттеулер түрінде әзірленуі қажет.

2. Зерттеу барысында негізгі және қосымша білім беруді интеграциялауға бағытталған мектепішілік қосымша білім беруді ұйымдастырудың ерекшеліктері анықталды, ол үшін мектепішілік қосымша білім берудің мақсаттары мен міндеттері кеңейтіліп, белгілі бір пәндерді оқудың маңыздылығы мен қажеттілігі көрсетілгені жөн.

3. Мектепішілік қосымша білім беруді жүзеге асырудың тиімділігін бағалау критерийлері ретінде оқушылардың пәндік білім деңгейін және функционалдық сауаттылығын бағалау нәтижелері пайдаланылуы тиіс. Осылайша, мектепішілік қосымша білім беру оқушыларға өздерінің жеке қасиеттерін жүзеге асыруға және мектеп жағдайында маңызды болып есептелмейтін қабілеттерін көрсетуге мүмкіндік береді.

4. Финляндияның тәжірибесіне сүйене отырып, Қазақстан мектептерінде осы зерттеу деректері негізінде қолданбалы ғылыми білім принципін пайдалана отырып, академиялық білімді тереңдетіп қана қоймай, оны әртүрлі өмірлік жағдайларда қолдануға мүмкіндік беретін қосымша курстарды әзірлеу қажет.

5. Сингапурдың тәжірибесінен алынған LEAPS 2.0 бағдарламасын жүзеге асыру арқылы «Көшбасшылық», «Жетістік», «Қатысу» және «Қызмет» сияқты құзыреттіліктерді дамыту принципіне негізделген таңдау пәндері мен курстарды ұйымдастыру және оқушылардың әртүрлі әлеуметтік маңызды іс-шараларға қатысу мүмкіндігін жоспарлау қосымша білім беру жоспарының бір бөлігі болуы мүмкін.

Зерттеу нәтижелері негізгі және қосымша білім беруді мектепішілік бағдарламалар аясында интеграциялау оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырудың ең тиімді практикалық жолы екенін растады. Бұл тәсіл өзінің тиімділігін дәлелдеді, өйткені бұл үрдіс оқу мазмұнын өмірлік жағдайлармен ұштастырып қана қоймай, оған қолданбалы және әрекеттік сипат береді. Жобалық, шығармашылық және зерттеу тапсырмаларын енгізу оқушылардың пәндік білімдерін нақты өмірлік жағдайларда қолдану қабілетін қалыптастырып, олардың функционалдық сауаттылығының тұрақты дамуына ықпал етеді.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Исмаилова Г.К. Развитие функциональной грамотности обучающихся и обучаемых как залог успеха современного отчетственного образования / Г.К. Исмаилова, А.О. Токсамбаева, Г.Б. Григорьева, К.Е. Хасенова // «Известия КазУМОиМЯ имени Абылай хана», серия «Педагогические науки». — 2023. — № 69 (2). DOI 10.48371/PEDS.2023.69.2.021
- 2 Тагаева Г.С. Вопросы оценки функциональной грамотности учащихся школы / Г.С. Тагаева, Н.Б. Ажыкулова, А. Камшиева, Ш.А. Атокурова, А. Джамбаева // Sciences of Europe. — 2022. — № 87. — С. 15–21.
- 3 Ali R. Functional Literacy in the Context of Human Capital Development / R. Ali, S. Dossanova, K. Kulambayeva, A. Sadykova, T. Tazhibayev // Universal Journal of Educational Research. — 2020. — No. 8 (3). — P. 1017–1026. DOI 10.13189/ujer.2020.080336
- 4 Gladushyna O. Measuring education: Do we need a plethora of assessment studies or just a single score? / O. Gladushyna, R. Strietholt // International Journal of Educational Research Open. — 2023. — No. 5. — P. 100281. DOI 10.1016/j.ijedro.2023.100281
- 5 Коваль Т.В. Глобальные компетенции — новый компонент функциональной грамотности / Т.В. Коваль, С.Е. Дьякова // Отечественная и зарубежная педагогика. — 2019. — № 4 (61). — С. 112–123.
- 6 Старченко В.Н. Функциональная грамотность как ориентир реформирования систем образования / В.Н. Старченко, А.Н. Сергеенко // Вестник Полоского государственного университета. Серия Педагогические науки. — 2022. — № 13. — С. 7–11.
- 7 Arroyo Resino D. School effectiveness and high reading achievement of Spanish students in PISA 2018: a machine learning approach / D. Arroyo Resino, A. Constante-Amores, M. Castro, E. Navarro // Educación XX1. — 2024. — No. 27 (2). — P. 223–251. DOI 10.5944/educxx1.38634
- 8 PISA 2022 Results. PISA publications [Internet]; [updated 2022; cited 2024 June 15]. [Electronic resource]. — Access mode: <https://www.gov.kz/memleket/entities/control/documents/details/672736?lang=ru&ysclid=m097fxinx4261858572>
- 9 Павлышева Е.Н. Как подготовить программу дополнительного образования? На примере программ института русского языка им. А.С. Пушкина / Е.Н. Павлышева, Н.А. Баранникова // Народное образование. — 2018. — № 5. — С. 105–110.
- 10 Weixler L.B. The Provision of Public Pre-K in the Absence of Centralized School Management // L.B. Weixler, J.A. Lincove, A. Gerry // American Educational Research Journal. — 2019. — No. 56 (6). — P. 2439–2473. DOI 10.3102/0002831219845623
- 11 Edward C. Examining the engagement of career academy and comprehensive high school students in the United States / C. Edward, Jr. Fletcher, D. Amber, M. Victor // The Journal of Educational Research. — 2020. — P. 247–261. DOI 10.1080/00220671.2020.1787314
- 12 Less Sh. Effects of Extracurricular Participation During Middle School on Academic Motivation and Achievement at Grade / Sh. Less, M.H. Im, N.H. Jan, Q. Cao, O. Kwok // American Educational Research Journal. — 2016. DOI 10.3102/0002831216667479
- 13 Behtoui A. Swedish young people’s after-school extra-curricular activities: attendance, opportunities and consequences / A. Behtoui // British Journal of Sociology of Education. — 2019. — No. 40. — P. 340–356. DOI 10.1080/01425692.2018.1540924
- 14 Аванесов В.С. Композиция тестовых заданий / В.С. Аванесов. — М.: Testing Center, 2002.
- 15 Майоров А.Н. Теория и практика создания тестов для системы образования / А.Н. Майоров. — М.: Intelligence Center, 2001.
- 16 Ирсаалиев С.А. Аналитический отчет «Результаты Казахстана в международных исследованиях качества образования: исследование причин отставания» / С.А. Ирсаалиев. — Астана: Центр анализа и стратегии «Beles», 2020. — 308 с.
- 17 Gopinathan S. Globalisation, the Singapore developmental state, and education policy: A thesis revisited / S. Gopinathan // Globalisation, Societies and Education. — 2007. — No 5 (1). — P. 53–70.
- 18 Сорокин П.С. Современные исследования агентства в образовании: систематизация ключевых концепций и разработок / П.С. Сорокин, Т.Д. Редько // Вопросы образования / Educational Studies Moscow. — 2024. — № 1. — С. 236–264. DOI 10.17323/vo-2024-18131
- 19 Simesso M.D. The Contribution of Using Cooperative Learning Methods on Students’ Achievement and Retention in Secondary Schools during Chemistry Lesson / M.D. Simesso, T.S. Gutu, W.M. Tarekegn // Education Research International. — 2024. — No. 12. — P. 1830124. DOI 10.1155/2024/1830124
- 20 Makazhanova Zh.M. Characteristic features of developing multiculturalism as a students’ personality trait and the basis of positive intercultural relations in the context of modern education / Zh.M. Makazhanova, F.A. Batayeva, A.A. Bratayeva, I.A. Mavrina // Science for Education Today. — 2019. — No. 9 (4). — P. 231–246. DOI 10.15293/2658-6762.1904.14
- 21 Sembodo A.W. Analysis of the implementation of education democracy in Indonesia (regulations, models, problems, and future prospects) / A.W. Sembodo // SA Journal of Education. — 2024. — No. 44 (2). DOI 10.15700/saje.v44n2a2324

Ж.М. Макажанова, Д.С. Асакаева, Ф.А. Батаева

Определение значимости внутришкольного дополнительного образования в развитии функциональной грамотности учащихся

В Казахстане дополнительное образование остается отделенным от основного и не является обязательным, преследуя лишь цели развития творчества и удовлетворения потребностей детей. Цель исследования — найти практический путь повышения уровня функциональной грамотности школьников. Для получения количественных и качественных результатов авторы использовали дополнительные образовательные программы; тесты по предметам история, математика, химия и литература, разработанные по принципу составления тестовых заданий с несколькими вариантами ответов по В.С. Аванесову и определения валидности по А.Н. Майорову; тестовые задания по аналогии с международными исследованиями PISA в компьютерном формате (Computer-based assessment CA). В исследовании принимали участие 213 учеников. Исследование было основано на анализе и обобщении опыта Сингапура и Финляндии. В статье представлены практические результаты апробации внутришкольных программ дополнительного образования, основанных на интеграции с базовым образованием, направленных на удовлетворение потребностей детей в прикладных знаниях. Подведены итоги по основным результатам внедрения внутришкольного дополнительного образования как фактора, влияющего на развитие функциональной грамотности учащихся. Для этого целесообразно указать необходимость изучения определенных предметов, использовать результаты оценки уровня предметных знаний и функциональной грамотности учащихся. Реализуемые программы направлены на развитие учебной грамотности, критическое осмысление и анализ информации, повышение учебной успеваемости, лежащей в основе изучения таких предметов, как литература, история, математика и другие. В рамках этих программ осуществляются проекты «Развитие предпринимательских навыков», «Форум-театр», создание школьного исторического музея, а также инициативы по профилактике вредных привычек, интегрируемые с предметами физической культуры и химии. Доказана эффективность внедрения особенностей дополнительного образования в ведущих странах по результатам PISA (Сингапур и Финляндия) в школах Казахстана.

Ключевые слова: дополнительное образование, интеграция базового и дополнительного образования, развитие функциональной грамотности, PISA, дополнительное образование в Сингапуре и Финляндии.

Zh.M. Makazhanova, D.S. Assakayeva, F.A. Batayeva

Determining the importance of in-school additional education in the development of functional literacy of students

Additional education in Kazakhstan remains separate from basic education and is not compulsory, pursuing only the goals of developing creativity and satisfying the needs of children. The purpose of the study is to find a practical way to improve the level of functional literacy of schoolchildren. To obtain quantitative and qualitative results, the authors used additional educational programs: tests in the subjects of History, Mathematics, Chemistry and Literature, developed on the principle of compiling multiple-choice test tasks according to V.S. Avanesov and determining validity according to A.N. Mayorov; test tasks by analogy with international PISA studies in computer format (Computer based assessment CA). The study involved 213 students. The research was based on the analysis and generalization of the experience of Singapore and Finland. The article presents the practical results of the approbation of in-school additional education programs based on integration with basic education, aimed at meeting the needs of children in applied knowledge. The results of the main findings from the introduction of in-school additional education as a factor affecting the development of students' functional literacy have been summarized. To this end, it is recommended to consider the need for studying certain subjects and using the results of assessments of students' subject knowledge and functional literacy levels. The programs being implemented are aimed at developing academic literacy, critical understanding and analysis of information, and improving academic performance, which underpins the study of subjects such as literature, history, mathematics, and others. These programs include such projects as "Development of Entrepreneurial Skills," "Forum Theater," the creation of a school history museum, and initiatives to prevent bad habits, integrated with physical education and chemistry. The effectiveness of introducing the features of additional education in the leading countries as demonstrated by the PISA results (Singapore and Finland) in schools in Kazakhstan has been proven.

Keywords: additional education, integration of basic and additional education, development of functional literacy, PISA, additional education in Singapore and Finland.

References

- 1 Ismailova, G.K., Toksambaeva, A.O., Grigoreva, G.B., & Hasenova, K.E. (2023). Razvitie funktsionalnoi gramotnosti obuchaiushchikhsia i obuchaemykh kak zalog uspekha sovremennogo otechetsvennogo obrazovaniia [Development of functional literacy of students and learners as the key to success of the modern national education]. *Izvestiia Kazakhskii universitet Mezhdunarodnykh otnoshenii i mirovykh yazykov imeni Abylai khana, Serii «Pedagogicheskie nauki» — Bulletin of Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, series “Pedagogical sciences”, 69(2)*. DOI 10.48371/PEDS.2023.69.2.021 [in Russian].
- 2 Tagaeva, G.S., Azhykulova, N.B., Kamchieva, A., Attokurova, Ch.A., & Dzhambaeva, A. (2022). Voprosy otsenki funktsionalnoi gramotnosti uhashchikhsia shkoly [Issues of assessment of functional literacy in school students]. *Sciences of Europe, 87, 15–21* [in Russian].
- 3 Ali, R., Dossanova, S., Kulambayeva, K., Sadykova, A., & Tazhibayev, T. (2020). Functional Literacy in the Context of Human Capital Development. *Universal Journal of Educational Research, 8(3)*, 1017–1026. DOI 10.13189/ujer.2020.080336
- 4 Gladushyna, O., & Strietholt, R. (2023). Measuring education: Do we need a plethora of assessment studies or just a single score? *International Journal of Educational Research Open, 5*, 100281. DOI 10.1016/j.ijedro.2023.100281
- 5 Koval, T.V., & Dyukova, S.E. (2019). Globalnye kompetentsii — novyi komponent funktsionalnoi gramotnosti [Global competencies — a new component of functional literacy]. *Otechestvennaia i zarubezhnaia pedagogika — National and foreign pedagogics, 4(61)*, 112–123 [in Russian].
- 6 Starchenko, V.N., & Sergeenko, AN. (2022). Funktsionalnaia gramotnost kak orientir reformirovaniia sistem obrazovaniia [Functional literacy as an orienter of reformation of educational system]. *Vestnik Polotskogo gosudarstvennogo universiteta. Serii Pedagogicheskie nauki — Bulletin of Polotskaya State University. Series Pedagogical sciences, 13, 7–11* [in Russian].
- 7 Arroyo Resino, D., Constante-Amores, A., Castro, M., & Navarro, E. (2024). School effectiveness and high reading achievement of Spanish students in PISA 2018: a machine learning approach. *Educación XXI — Education XXI, 27(2)*, 223–251. DOI 10.5944/educxx1.38634
- 8 PISA 2022 Results. PISA publications [Internet]; [updated 2022; cited 2024 June 15]. *gov.kz*. Retrieved from <https://www.gov.kz/memleket/entities/control/documents/details/672736?lang=ru&ysclid=m097fxinx4261858572>
- 9 Pavlicheva, E.N., & Barannikova, N.A. (2018). Kak podgotovit programmu dopolnitelnogo obrazovaniia? Na primere programm instituta russkogo yazyka imeni A.S. Pushkina [How to prepare program of complementary education? On the example of programs of Russian language institution after A.S. Pushkin]. *Narodnoe obrazovanie — National Education, 5*, 105–110 [in Russian].
- 10 Weixler, L.B., Lincove, J.A., & Gerry, A. (2019). The Provision of Public Pre-K in the Absence of Centralized School Management. *American Educational Research Journal, 56(6)*, 2439–2473. DOI:10.3102/0002831219845623
- 11 Edward, C., Fletcher, Jr., Amber, D., & Victor, M. (2020). Examining the engagement of career academy and comprehensive high school students in the United States. *The Journal of Educational Research, 247–261*. DOI 10.1080/00220671.2020.1787314
- 12 Less, Sh., Im, M.H., Jan, N.H., Cao, Q., & Kwok, O. (2016). Effects of Extracurricular Participation During Middle School on Academic Motivation and Achievement at Grade. *American Educational Research Journal*. DOI 10.3102/0002831216667479
- 13 Behtoui, A. (2019). Swedish young people’s after-school extra-curricular activities: attendance, opportunities and consequences. *British Journal of Sociology of Education, 40*, 340–356. DOI 10.1080/01425692.2018.1540924
- 14 Avanesov, V.S. (2002). *Kompozitsiia testovykh zadaniia* [Composition of test tasks]. Moscow: Testing Center [in Russian].
- 15 Majorov, A.N. (2001). *Teoriia i praktika sozdaniia testov dlia sistemy obrazovaniia* [Theory and practice of creating tests for the education system]. Moscow: Intelligence Center [in Russian].
- 16 Irsaliev, S.A. (2020). *Analiticheskii otchet «Rezultaty Kazakhstana v mezhdunarodnykh issledovaniiaakh kachestva obrazovaniia: issledovanie prichin otstavaniia»* [Analytical report “Results of Kazakhstan in international researches of education quality”: research on reasons of academic underachievement]. Astana: Centr analiza i strategii «Beles» [in Russian].
- 17 Gopinathan, S. (2007). Globalisation, the Singapore developmental state, and education policy: A thesis revisited. *Globalisation, Societies and Education, 5(1)*, 53–70.
- 18 Sorokin, P.S., & Red’ko, T.D. (2024). Sovremennye issledovaniia agentstva v obrazovanii: sistematzatsiia kliuchevykh kontseptsii i razrabotok [Modern researches of agency in education: systematization of quality of key concepts and developments]. *Voprosy obrazovaniia / Educational Studies Moscow — Educational issues / Educational Studies Moscow, 1*. DOI 10.17323/vo-2024-18131
- 19 Simesso, M.D., Gutu, T.S., & Tareegn, W.M. (2024). The Contribution of Using Cooperative Learning Methods on Students’ Achievement and Retention in Secondary Schools during Chemistry Lesson. *Education Research International, 12*, 1830124. DOI 10.1155/2024/1830124
- 20 Makazhanova, Zh.M., Batayeva, F.A., Bratayeva, A.A., & Mavrina, I.A. (2019). Characteristic features of developing multiculturalism as a students’ personality trait and the basis of positive intercultural relations in the context of modern education. *Science for Education Today, 9(4)*, 231–246. DOI 10.15293/2658-6762.1904.14
- 21 Sembodo, A.W. (2024). Analysis of the implementation of education democracy in Indonesia (regulations, models, problems, and future prospects). *SA Journal of Education, 44(2)*. DOI 10.15700/saje.v44n2a2324

Information about the authors

Makazhanova, Zh.M. (contact person) — PhD, Lecturer, Higher College named after Magzhan Zhumabayev, Petropavlovsk, Kazakhstan; e-mail: zhuldyz.makazhan@mail.ru; ORCID ID: 0000-0001-7107-278X; Scopus Author ID: 57211620554

Assakayeva, D.S. — Candidate of Pedagogical Sciences, Vice-Rector, Academy “Bolashaq”, Karaganda, Kazakhstan; e-mail: danaassakayeva@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-3409-9200

Batayeva, F.A. — Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Abay Myrzakhmetov Kokshetau University, Kokshetau, Kazakhstan; e-mail: asanfroza@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-1152-8375; Scopus Author ID: 57211626372